

Dagens frågor

Fackföreningsfonder

Löntagarna skall ta makten i de privata företagen. Det är kort och gott innebörden i det förslag om löntagarfonder som LO:s utredare Rudolf Meidner nyligen framlagt. Den andra skänkeln av den sax, i vilken det enskilda näringslivet skall fångas, har alltså börjat få konturer. Den första har redan i början av året tillhandahållits genom § 32-utredningen.

Utan tvekan har marschen mot det socialistiska samhället gått snabbt under de senaste åren. Samhällsekonomiska bekymmer lade viss sordin på socialdemokratin under åren närmast efter 1970 års val, men därefter kan man knappast klaga på aktiviteten. Fjärde AP-fonden är i full färd med att köpa in sig i de börsnoterade företagen. Socialisering av bla läkemedelsindustrin – kanske också affärsbankerna? – är knappast längre något avlägset hot, utan kan vara en realitet inom kort. Nu tas stegen ut i allt längre kliv. Redan inom tio à femton år kan de tyngsta bitarna av näringslivet i huvudsak vara kontrollerade av fackföreningsrörelsen, om Rudolf Meidner får som han vill.

Vad gör då de borgerliga partierna för att möta denna offensiv?

Hittills har den socialdemokratiska uppmarschen till 1976 års val kunnat ske tämligen ostört av borgerliga attacker. Regeringen har länge kunnat arbeta i skydd av de stora fackliga organisationerna, eller "löntagarna" som det heter i mera publikknipande sammanhang. Maktkonstellationen LO/TCO har skapat en uttalad tveksamhet hos framförallt mittenpartierna. Man vill inte gärna ta risken att i valkampen möta anklagelser för att gå emot Sveriges löntagare.

Det förefaller emellertid som om det meidnerska förslaget om löntagarfonder skulle vara tillräckligt svårsmält för att kunna driva samman de borgerliga partierna i en gemensam front. Alternativet till LO-förslaget är ganska givet. Sedan flera år har man både inom näringslivets organisationer och inom de borgerliga partierna (främst Moderata Samlingspartiet) arbetat med modeller för ägandespridning.

Ty de borgerliga partierna har sedan länge godtagit själva principen att de anställda bör få vara

med och dela ett företags vinst. Alltfler privata företag har också – med betydande framgång – införts olika system, som gör de anställda delaktiga i företagets vinster. Bakom idén ligger i korthet följande motiv.

För att främja de svenska företagens internationella konkurrenskraft och för att stimulera etableringen av nya företag måste staten i många fall aktivt stödja företagen. Metoderna härför är numera många, och innebär i regel olika slag av skattemässiga förmåner. En följd av sådana stödåtgärder blir dock ofta en faktisk förmögenhetsöverföring från vanliga skattebetalare till ägarna av företagen. I en tid då vanliga löntagare dignar under ett extremt hårt skattetryck, är sådana effekter knappast acceptabla. Om man däremot ser till att de värden som skapas också tillfaller en bred löntagarkrets, bortfaller betänkligheterna mot att skattemässigt gynna företagsamheten.

Men självfallet måste värdena i så fall spridas i form av individuellt ägda andelar. Anonyma fonder, styrda av fackföreningspampar, ger inte den enskilde vare sig ökat välbstånd eller ökad ekonomisk handlingsfrihet. Anonymt ägande har överhuvudtaget inget gripbart ekonomiskt värde. Det har bara en enda funktion, nämligen att skaffa fondstyrelsernas ledamöter makt.

Det verkar som om många inom socialdemokratin hoppas att LO-offensiven mot företagen skall kunna bli upptakten till en partipolitisk drabbning av klassiskt slag, en ny ATP-strid. De ser kampen för löntagarmakt i företagen som ett lämpligt medel att ånyo mobilisera folket under fanorna.

Men det är långtifrån säkert att detta är en riktig spekulatio. Parallellen med ATP-striden hålltar. För den vanlige väljaren stod själva pensionsfrågan den gången i centrum. Maktfrågan var en andrahandsfråga. I debatten om löntagarfonder kommer däremot maktfrågan att vara huvudfrågan. Socialdemokraterna kommer att tvinga förklara, varför det är så viktigt att fackförbunden får mer makt och varför det är så otänkbart att låta de enskilda löntagarna själva disponera sina vinstandelar. Den debattsitsen kommer nog inte att vara så alldeles bekväm för socialdemokratin.

Den ökade sjukfrånvaron

Den soliga sommaren har gett rikliga tillfällen till vederkvickelse för nästan alla människor. De har kunnat idka friluftsliv och haft goda möjligheter att laga krafter inför kommande, mörka vinterdagar.

Man kunde tro att sol ger hälsa, men så tycks inte alltid vara fallet. Sjukfrånvaron vid åtskilliga arbetsplatser i sommar tyder snarare på motsatsen. Det vackra vädret förefaller faktiskt ha försämrat det svenska folkets hälsotillstånd i alarmerande utsträckning. Håller denna tendens i sig, är det av stort intresse för produktivitetens utvecklingen att vädergudarna bjuder på en riktig regn-och-rusk-sommar nästa år. Särskilt tiden omkring midsommar måste ha varit förödande för hälsotillståndet i landet. Vid exempelvis ett företag i sydöstra Sverige uppgavs att inte mindre än 175 av de cirka 500 anställda hade varit fysiskt och andligt frånvarande måndagen efter midsommar. Förmodligen var det en elakartad virus som av någon anledning rådde kulminera just dagen efter helgen.

År 1967 minskades antalet karensdagar för sjukförsäkringen från tre till att omfatta endast dagen för insjuknandet. Från detta år och till 1973 ökade sjukfrånvaron. 1974 förbättrades förmånerna vid sjukfrånvaro ytterligare – och sjukligheten ökade åter enligt riks-försäkringsverkets statistik över antalet sjukpenningdagar per försäkrad. Man undrar hur mycket folkhälsan skall undermineras nästa gång en förbättring av förmånerna genomförs.

Det är givet att det ökade tempot i arbetslivet – trots förkortad arbetstid och successiva förbättringar av arbetsmiljön – kan ha bidragit till den tilltagande sjukfrånvaron. En tredjedel av den anses numera bero på stressfaktorer. Så länge de tre karensdagarna var kvar, är det också tänkbart att många som verkligen var sjuka ändå arbetade, därför att de inte hade råd att vara utan sin inkomst. Det är en sak.

En helt annan är att det också kan finnas betydligt mindre godartade orsaker till den ökade sjukfrånvaron. En del anställda anser förmodligen att de kan utebli från arbetet därför att marginalskattorna är så höga, att några dagars frånvaro inte

märks i plånboken. Även om motivet är begripligt, kan handlingssättet inte försvaras. Det är fråga om medvetna försök att lura samhället på pengar.

Vad som är beklagligt är att sjukfrånvarofrekvensen och därmed arbetsmoralen i så liten grad blir föremål för öppen debatt och kritik. Finns det några utredningar om hur det verkligen förhåller sig med frånvarobedrägerierna? Varför brännmärks inte dessa offentligt av arbetsmarknadens organisationer? Varför tigs det om denna sjuka sak? Är inte den principiellt sett lika allvarlig som exempelvis skattefusket?

I ett anförande i september i år vid det förlustdrabbade Norrbottens Järnverks årliga personaldag poängterade företagets chef John-Olof Edström att alla måste hjälpas åt att hålla permitteringsspöket på avstånd. "Vi måste minska frånvaron på arbetsplatsen, vilken tenderat att stiga under sommarmånaderna." Han sade också att "det gäller för var och en att utnyttja förmånen att ha ett arbete".

Det är en förmån – även när solen skiner.

Mer än ett serviceproblem

Från länsstyrelserna klagas det allmänt över underbemanningen på deras planeringsavdelningar, som pålagts så många och stora uppgifter. Förse- ningar av ärenden, ibland i årtal, hör snart sagt till den normala ordningen. Tillståndet är olyckligt både för de tjänstemän, som skall kämpa med den olösliga uppgiften att hålla balansen av in- nelliggande ärenden inom rimliga gränser, och för den allmänhet, som förgäves väntar på beslut och fastställelser. Vi har inom fastighetsrätten – typ- exempel dispenser enligt naturvårdslagen och fastställelser av beslut om jaktvårdsområden – en mångfald frågor som skall handläggas av länsstyrelserna. Om dessa släpar efter i de nödvändiga åtgärderna drabbas enskilda människor, som inte kan förverkliga sina planer förrän de fått de nödvändiga papperen. Åren går, mycket ändras i för- utsättningarna, tex för planerad byggnad av fritidshus. Provisorier måste tillgripas, som ytterli-

gare ändrar förutsättningarna för de en gång planerade åtgärderna. När beslutet eller dispensen till sist kommer, har oersättlig tid gått förlorad, mycket har skett och beskedet från myndigheten är kanske alldeles ointressant.

Än värre, länsstyrelsernas svårigheter att hinna med sina arbetsuppgifter kan leda till direkta rättsförluster. Som exempel kan nämnas jakträtten, där ett beslut om förlängning av avtal om jaktvårdsområde skall fastställas av länsstyrelsen, närmare bestämt genom dess planeringsavdelning. Det finns fall då sådana ärenden från 1973 ännu "ligger till sig" i länsstyrelserna dokumentskåp. Om nu avtalet om förlängning innefattar upptagande av nya medlemmar i jaktvårdsområdet kan det förestå dessa en besvärlig väntans tid. De får nämligen inte ut jaktkort för området innan länsstyrelsen fastställt beslutet. Man kan tänka sig deras känslor när de medan jaktmånaderna (och jaktåren) går sin gilla gång, förgäves väntar på det förlösande beskedet.

Sådana och liknande rättsförluster skall inte få förekomma i en någorlunda väl fungerande rättsstat. Till kraven på den hör att myndigheterna får personella och ekonomiska resurser för att rättsliga och administrativa ärenden kan handläggas så snabbt, att medborgarna får vägledning för sitt handlande och tillgång till välfångna rättigheter.

Det har tyvärr inte alltid varit väl beställt med den saken varken inom domstolsväsendet eller förvaltningen. Balanserna i överinstanserna, särskilt skattedomstolarna, har både av domarna själva och allmänheten länge upplevts som en svår belastning. Men det är här fråga om stora och speciella problem, som förmodligen måste angripas med extraordinära metoder.

Långt lättare borde det vara att rätta till eftersläpningen på länsstyrelserna. Den är helt enkelt en fråga om tillgång på personal. I en tid då det finns gott om arbetslösa unga jurister och samhällsvetare är det varken organisatoriskt eller ekonomiskt någon olöslig uppgift att rusta upp länsstyrelsernas personalresurser till en tillfredsställande nivå – till allmänhetens hjälp.

Sett från utlandet

Även om Neue Zürcher Zeitung ej är Europas största tidning är den utan tvivel en av de mest kända, lästa och ansedda. Det hör till principerna i denna tidning, att när en av dess korrespondenter skickar in en artikel från det land, där han arbetar, och denna artikel är en grundlär studie i ett visst ämne, avvisas den ej som alltför "tung" eller något sådant. Ingenting är för tungt för en kvalificerad schweizisk läsare. Trycks en grundlig och väl genomarbetad artikel om svenska förhållanden, då blir den läst, och Sverige bedöms därefter.

I slutet av juli i år förekom i NZZ en artikel under rubrikerna "Im Dienste des schwedischen Staates. Abschied vom loyalen Beamtentum". Enligt tidningens principer anges författaren, då denne tillhör tidningens fasta stab, bara med initialer. Över fyra spalter läser man alltså en bedömning av hur den svenska tjänstemannakåren förändrats, och var och en får, utan att känna författaren, den bestämda uppfattningen att här talar och skriver någon som studerat frågan i detalj och lägger fram den med eftertänksamhet och objektivitet.

Författaren går tillbaka till Gustaf Vasa. Den svenska till Kronan bundna statstjänstemannakårens framväxt beskrivs, och författaren framhåller att den var unik i Europa. I andra länder kunde städernas tjänstemän ställas mot statens, men Sverige styrdes centralt, och med fullt skäl blir Karl XI nämnd. I princip fortsatte utvecklingen på samma sätt under båda de följande århundradena. Det är först efter andra världskriget, under den socialdemokratiska regim som behärskat oss i över 40 år, som den lojala, fasta tjänstemannakåren upplösts och delvis förstörts.

I Sverige får flera personer sin lön från staten än i de flesta andra länder, de är "statsanställda". Detta betyder inte att de finner någon särskild anledning att hysa lojalitet mot sin arbetsgivare. Snarare tvärtom, menar författaren. Fram till nu är det egentligen bara inom vissa slutna karriärer som den gamla andan lever kvar. Han analyserar diplomat- och domarkarriärerna.

Vad beträffar diplomaterna vet han naturligtvis att från vissa ambassader kommit klagomål över

"hårda, otidsenliga arbetsförhållanden". Citationstecknen är hans egna, och de är utan tvivel ironiskt menade. Stormöten bland de anställda vid schweiziska beskickningar torde vara okända, och pratet om de hårda villkoren vid våra ambassader är nonsens. Det vet man vid alla beskickningar, och vad som förekommit vid några svenska sådana har på intet sätt stärkt vårt anseende i världen.

Mest intresserad är emellertid artikelförfattaren av hotet mot de svenska domarnas integritet, uppenbarat i förslaget om en "öppnare domarkarriär. Att förslaget redan sakligt blivit ihjälkritiserat, har ej undgått honom. Men han har mycket riktigt uppfattat situationen i Sverige: det behöver ej vara sakliga skäl bakom förslagen, det är tillräckligt att de kan vara politiska. Med den korrekthet, som utmärker alla som medarbetar i denna tidning, framhåller författaren att detta ej är bevisat. Men redan att han framför att uppfattningen finns, gör att man har anledning att tro att han delar den.

Han har så rätt. De som inspirerat utredningen har ytterst haft folkdomstolar för ögonen som ett ideal, eller i varje fall sett en möjlighet att uppnå detta genom att öppna karriären för sådana som ej är utbildade för den. Att detta planeras i Sverige och har tillskyndare på högsta ort förvånar oss ej här hemma. Nu är det också ute över Europa.

Den rätta vägen

Inom folkpartiet pågår intensiva och nervösa överläggningar inför landsmötet i november. Det gäller att välja en ny partiledare efter Gunnar Helén. Men än viktigare för partiet är att välja handlingslinje på längre sikt. Skall man, som en liten men högröstad och genom sina presskontakter inflytelserik minoritet önskar, satsa på en fristående linje innebärande beredskap för samarbete med socialdemokraterna. Eller skall man följa vägledningen från SCB:s stora opinionsmätning om väljarinställningen till borgerlig samverkan, som visade att även inom folkpartiets väljarkår finns en förkrossande majoritet för en sådan sam-

verkan inför 1976 års val. Att försöka hålla båda vägarna öppna är enligt opinionsmätningens vittnesbörd att ta livsfarliga risker utan motsvarande utsikter till vinningar.

Låter landsmötet de politiska realiteterna avgöra, borde valet av väg inte vara svårt. Att driva en fristående linje skulle placera partiet i ett lufttomt rum. Skillnaderna i grundåskådning och i aktuella sakfrågor mellan de tre oppositionspartierna är nämligen så små, att inte ens de mest emfatiska försök att betona fördelarna i en liberal sk resultatpolitik skulle ha nämnvärda utsikter att vinna gehör. Socialdemokratin har starkt radikaliserats under senare år och driver nu öppet en politik syftande till total socialisering – låt vara mera genom fackföreningsrörelsens övertagande av företagen än genom förstatligande av klassisk socialistisk modell. Valet 1976 kommer att gälla om vi i framtiden skall ha ett liberalt samhälle byggt på blandekonomi och marknadshushållning eller en av SAP-LO-komplexet helt behärskad samhällsekonomi. Valet kommer också att gälla om de socialdemokratiska sk folkrörelserna skall taga över en mångfald uppgifter inom bildnings- och kulturliv, som hittills betraktats som alla medborgares gemensamma angelägenheter och därför legat under det allmännas myndigheter. Det betyder socialistisk likriktning. I en så spänningsfylld uppgörelse kommer väljarna att vilja veta var folkpartiet står.

Det hjälper då inte att återropa ett antal ställningstaganden i riksdagen i frågor, som var för sig kan vara viktiga nog och avspegla socialliberala programmatiska idéer. Sådana försök kommer att drunkna i valets stora principfrågor.

I detta bekymmersamma och utsatta läge måste rimligen den rätta vägen vara att folkpartiet ger sin nye ledare mandat att återuppta partiets roll som sammanhållande kraft i en samverkan inom den demokratiska oppositionen. En energisk insats på det planet skulle återföra folkpartiet till en stark ställning i svensk politik och ge det ett motsvarande inflytande i den borgerliga samlingsregering, som man fortfarande har goda skäl att hoppas på nästa höst. Skulle partiet sedan föredra att stabilisera mittenlinjen genom den fusion med

centerpartiet, som för dess del numera ligger inom räckhåll, blir folkpartiets förhandlingsposition en helt annan med en bas på låt oss säga 12 procent i stället för 6 procent. Skulle den olyckan hända att den socialdemokratiska regeringen satt

kvar, fick folkpartiet i varje fall den möjligheten att forma en konception av socialliberalismens roll i framtidens samhälle. Den har man ännu inte nått fram till.

Ge Svensk Tidskrift som present!

Presentkort kan rekvireras genom att

prenumerationsavgiften, kr 45: -, insättes å

Svensk Tidskrifts postgirokonto nummer 727 44 - 6

**Angiv på girokupongen namn och adress både på er själv
och mottagaren**